

»Ko stavbe izgubijo svoj karakter, začneta cenenost in banalnost prevladovati tudi v odnosu do okolja.«

— **Niko Jurca**, *arhitekt, urbanist in načelnik Oddelka za prostor na MONG*

Miha Kosovel

Nova Gorica je kot novo mesto, zasnovano po načelih modernistične arhitekture sredine 20. stoletja, posebnost ne le v slovenskem, temveč tudi v širšem evropskem kontekstu. Čeprav po prostorski urejenosti in kakovosti gradnje v marsičem predstavlja svetlo izjemo med slovenskimi mesti, tudi tu prihaja do zaskrbljujočih pojavov, ki jih v zadnjem desetletju opažamo tudi drugod po Sloveniji: uničevanje modernistične arhitekturne dediščine z nepremišljenimi posegi, banalizacija javnega prostora z nizkokakovostnimi stavbami, nižnje estetske ravni javne in zasebne gradnje itd. O vsem tem smo se pogovarjali z arhitektom in urbanistom Nikom Jurco, dolgoletnim načelnikom Oddelka za prostor na Mestni občini Nova Gorica ter nekdanjim državnim sekretarjem na Ministrstvu za okolje in prostor.

V zadnjih nekaj letih smo v Novi Gorici priča obnavljanju fasad. Gre predvsem za prehod iz nekih umirjenih kombinacij bele in sive v precej agresivne barvne odtenke. Začelo se je na Cankarjevi ulici, tisto, kar me je osebno najbolj zbadlo v oči, pa sta fasadi Nebotičnika in najnovejša prenova enega izmed blokov na Ul.

Gradnikove brigade. Zanima me, kje so meje poseganja v arhitekturo.

Ta problem seveda ni zanemarljiv in muči tudi ljudi, ki se s tem ukvarjamo. Treba pa je vedeti, kako stvari funkcionirajo, da bi videli, kje so težave in kako jim biti kos. V prejšnjih časih, po stari zakonodaji, so veljala druga pravila. Takrat so bile na primer barve bistveni sestavni del arhitekture, kar se mi zdi pravilno. Za hišo je namreč zelo pomembno, kakšna je njena barvna podoba, saj se s spremembo barve lahko popolnoma spremeni tudi njen karakter in sporočilnost. Po prejšnji zakonodaji so bile barve del gradbenega ali lokacijskega dovoljenja. V praksi se je to upoštevalo in se je pri načrtovanju zgradb ali pa že v urbanistični fazi, če je šlo za večje komplekse, določilo barvno shemo, narejene so bile barvne študije ... Skratka, vse je potekalo sistematično in po nekem logičnem zaporedju. Na enak način so potekale tudi obnove ali spremembe. Zdaj pa hkrati s spremembami v sistemu in zakonodaji prihajamo v čas, kjer je tudi na tem področju zelo veliko nedorečenosti. Drobni posegi, na primer, niso več regulirani. Sem sodi tudi omenjena problematika barv. Po mojem prepričanju bi morala biti barva objekta še zmeraj sestavni del gradbenega dovoljenja. Zato se tudi trudimo, da v občinskih prostorskih aktih, na primer v odlok o PUP-ih, v OPN-ju,

to vgradimo v sam akt. S tem predpisujemo, da mora biti vsaka bistvena sprememba zunanosti objekta (sem sodijo tako barva kot tudi nameščanja objektov na fasado) narejena po načrtu arhitekta. Vedno znova se namreč dogaja, da določeni predmeti (nekoč so to bili satelitski krožniki, danes so klimatske naprave, pač odvisno od tehnologije) postanejo sestavni del fasade, ljudje pa jih nameščajo po svoji presoji. Sem spada tudi menjava senčil, na primer polken z roletami. Če se teh sprememb loteva vsak po svoje, lahko to povsem uniči izgled stavbe. Občinski predpisi določajo, da se to sme narediti samo na podlagi načrta, fasade, ki ga podpiše arhitekt z licenco. Kakšen bo načrt, je njegova odločitev, vendar pa zahtevamo, da za rešitvijo stoji strokovni premislek in s tem strokovna odgovornost. Težava pa se pojavi pri fasadah obstoječih zgradb, kjer po zakonih ni potrebno gradbeno dovoljenje za barvanje, na kar se seveda sklicujejo investitorji. Naši odloki ne predvidevajo sankcij, zato zdaj pripravljamo nov odlok, nekakšen pravilnik »obnašanja v mestu«, po katerem bi bile predpisane sankcije za tovrstne neprimerne rešitve. Tako bi naši inšpektorji imeli nadzor nad spremembami in bi posledično lahko tudi ukrepali. Zdaj še ne morem napovedati, če nam bo uspelo in ali bo stvar zaživela v praksi. Zaenkrat so mo-

goče tako pozitivne kot tudi negativne spremembe.

Primeri, ki ju navajate, sta v tem kontekstu vzorčna. Na Ledinah je v večini primerov šlo le za osvežitev fasad z novimi barvami, ki so bolj kvalitetne in zato tudi bolj žareče, barvna shema pa je ostala enaka. V nekaterih primerih pa so bile obnovljene samosvoje, po okusu ali »ne-okusu« prebivalcev, kar je seveda narobe. Če pogledamo primer Nebotičnika ... To je katastrofa. To je najbolj zgrešen in najbolj v oči bijoč primer. Zakaj? Ta objekt je iz obdobja arhitekture, ki še sledi moderni, čeprav ga ne moremo označiti za čisto modernistično stavbo. Največja prednost Nove Gorice je ravno urbanizem moderne. Urbanizem in arhitektura moderne pa imata svoje zakonitosti. Ena najbolj značilnih podob, ki določa značaj urbanizma moderne, so svetle zgradbe, potopljene v morje zelenja. In ravno ta prevladujoča bela barva je bistvena komponenta arhitekture in urbanizma moderne. Zato Nebotičnik *mora* nujno biti bel. Kaj pa se je zgodilo v tem primeru? Takratni upravljavec, DOM d. o. o., se je tega zavedal in nas vprašal za mnenje. Pri arhitektu so naročili načrt prenove fasade, ki je bil barvno ustrezen, vendar se stanovanjci z njim niso strinjali, ker ni bil po njihovem kičastem okusu. Zato so pač zamenjali upravljavca. Novi upravljavec, Fertis d. o. o., je o barvi povprašal stanovanjce in tako smo dobili oranžen Nebotičnik. Celotno zadevo sem osebno prijavil inšpekciji, ker bi po mojem mnenju morali za kaj takega dobiti gradbeno dovoljenje, vendar se inšpektorka ni strinjala z mano, saj se ji ni zdelo vredno, da bi se s tem ukvarjala, češ da sprememba barve ne vpliva bistveno na stavbo. Tako smo ostali brez formalnega orožja, da bi lahko kaj takega preprečili.

In posledica? Hiša čisto drugače deluje v prostoru in je postala lastna karikatura. Barva namreč vpliva na celoten izgled stavbe: belina ustvarja videz vitkosti, oranžna ravno obratno. Zdaj je stavba, ki sem jo nekoč videl kot elegantno damo, odeto v lepo belo obleko, postala debelušna kmečka deklina v oranžni pikčasti obleki (*smeħ*). Zelo pomembna je tudi sprememba na oknih: pred obnovo smo imeli temne okvirje na beli podlagi, ki so delovali skladno, zdaj pa imamo nekakšne bele pikice na oranžni cunji. To je groza.

Zakonodaja enostavno tega več ne ureja; to je narobe zato se tudi trudimo, da bi z novim odlokom to regulirali.

V primeru »Kitajskega zidu« (Ul. Gradnikove brigade, op. a.) pa gre za popolnoma drugačno zgodbo, saj bi ta moral že od vsega začetka izgledati drugače. Srečo imamo, da je avtor te urbanistične rešitve, Tomaž Vuga, še vedno aktiven. On je že v začetku predvidel barvno shemo celote, ki je bila tudi zapisana v zazidalnem načrtu. Potem pa je, zaradi razvoja tehnologije, SGP pričel graditi s prefabriciranimi betonskimi elementi in se je arhitektura preprosto morala umakniti tehnološki nuji, ki je zgradbe posilila s sivimi betonskimi fasadami. Tako smo dobili stavbe, ki so po izgledu močno izstopale od načrtov, a smo se na njih nekako navadili. Zdaj pa je zaradi zahtev zakonodaje po toplotni prevodnosti potrebno vse te stavbe ponovno izolirati in posledično sanirati fasade. S tem je izginil diktat betonskih fasad in dobili smo priložnost, da prvotni načrt zaživi in dobimo stavbe, kakršne bi morale biti že v začetku. Posvetovali smo se s Tomažem Vugo, ki je pripravil barvno shemo, po kateri je bil pobarvan tudi prvi blok. Po eni strani se to sliši obe-

tavno, po drugi pa se že malo bojim. Z upravitelji stavb smo se sicer dogovorili, da bomo po vseh blokkih razobesili načrte predvidenih sprememb, da bodo stanovanjci lahko že zdaj videli, kako naj bi izgledala končna izvedba. Vendar ne moremo nikogar prisiliti. V stavbah, ki jih upravlja DOM, imamo vsaj neko garancijo, saj so se do zdaj vedno posvetovali z nami. Pri drugih upravljavcih pa te garancije nimamo. Bojim se, da se bodo v primerih, če si bodo prebivalci spet zaželeli stavbe po svojem okusu, podredili njihovim željam in bomo z vijoličnimi in zelenimi bloki dobili nekakšen cirkus, mi pa tega ne bomo mogli preprečiti. To bi bila katastrofa.

Kaj pa z vidika kulturne dediščine? Ali v Novi Gorici nimamo nikakršnega plana za uvrstitev nekaterih starejših zgradb na seznam kulturne dediščine?

Tukaj se spet znajdemo v neki čudni, morda celo smešni situaciji. Po eni strani ima Zavod za varstvo kulturne dediščine evidentiran celoten center mesta (ne samo tistega ključnega območja ob magistrali, ampak tudi ledine, ki so nastale kasneje) kot območje kulturne dediščine modernega urbanizma. Vendar pa je to le prazen okvir, kar pomeni, da na formalni ravni sicer obstaja, a nima določenih nobenih kriterijev glede tega, kaj se sme in česa se ne sme početi. Zato deluje kot čista formalna cokla: v praksi to namreč pomeni, da v primeru prodaje ali preurejanja nepremičnine na tem območju potrebujete soglasje Zavoda iz čiste formalnosti postopka, ki pa je vsebinsko prazen, ker nihče ne zna ničesar predpisati. Zdaj se z Zavodom pogovarjamo, da bi jim na mestni občini ta formalni predpis pomagali »napolniti« z vsebino.

Druga zadeva je modnost. Predvsem v kontinentalni Sloveniji, če smem tako reči, so trenutno priljubljene močne, žareče barve. V živo rumene, rdeče, zelene in vijolične odtenke barvajo predvsem individualne hiše, ker se jim to zdi malo »in«.

Kaj to sploh pomeni, da je neko območje dediščina urbanizma moderne? Česa se moramo držati pri postavljanju? Po kakšnih pravilih ga lahko dopolnujemo ali spreminjamo? Na ta vprašanja skušamo v stroki odgovoriti in se s samodisciplino držati nekih načelnih smernic, vendar pa je ob pomanjkanju jasne regulative to papirnati tigar, je nič. Zato lahko pride do primerov, ki sva jih omenjala prej. Zavež za varstvo kulturne dediščine bi se moral odzvati na takšne nepravilnosti in jih tudi kaznovati, vendar pa za to nima nikakršne pravne podlage. Upamo lahko le na neko kulturno občutljivost, ki pa je trenutno od investorjev ne moremo pričakovati ... Lajamo v luno, medtem pa je situacija vedno bolj kritična. »Ruski bloki« (prvi novogoriški bloki, Kidričeva ulica, op. a.) so na primer že tako dotrajani, da so spremembe nujne. To pa je zelo nevarna situacija, ker se ljudje obnove žal pogosto lotevajo na neprimeren način. Nikoli ne veš, kaj bo komu padlo na pamet. Tako so na primer lesena polkna zamenjali z roletami tako, da so zdaj na fasadah blokov kovinski robovi, ki nosijo škatle za njihovo shranjevanje; pa še to ne enotno, ampak nekje tako, drugje drugače. Na čelnih fasadah, kjer so bile izvorno le male line, so začeli s samovoljnimi spremembami, da je bilo prav smešno ... To so bili prvi takšni ekscesni, grozljivi posegi, saj gre za bistveno poseganje v likovno zasnovo zgodovinsko-arhitekturno izjemno pomembne fasade, ki sama po sebi mora biti izčiščena. Mora biti točno takšna, kot je, in nič drugačna. Razen, seveda, če se premišljeno odločiš,

da boš iz vsega naredil nekaj drugega: ne moreš pa kar tako nekaj spreminjati. To je pohabljanje hiše, pohabljanje arhitekture. A pristojni za varstvo kulturne dediščine na to ne reagirajo.

V zadevi z Nebotičnikom sem se poskušal osebno pogovoriti z inšpektorico in ji razložiti, zakaj bi morala ukrepati, vendar se ji ni zdelo potrebno. Nato sem se formalno pritožil na inšpektorat Ministrstva za okolje in prostor, kjer mi niso niti odgovorili. Čista ignoranca! Potem me je minilo. Zdelo se mi je smešno, da se jaz grem neko »sveto vojno«, brez kakršne koli podpore ... Še v lastni hiši, na občini, nisem mogel prepričati vseh. Tako zdaj poskušamo reševati podobne primere na drugačne načine, s prepričevanjem in dogovarjanjem s stanovalci, kot to na primer počnemo na »Kitajskem zidu«. A v glavnem smo odvisni od tega, koliko nas stanovalci hočejo poslušati. Prisile nimamo.

Tudi v drugih nekdanjih socialističnih državah obstaja težnja po barvanju fasad stavb, ki izhajajo iz tistega obdobja. Sam sem to najbolj opazil med vožnjo po Slovaškem, kjer bloke v spalnih naseljih kar povprek pleškajo, po možnosti s kakšnimi razgibanimi vzorci. Osebno sicer lahko razumem, da sivina ljudem predstavlja nek občutek tesnobe ... Toda, ali moramo res siliti v nasprotno skrajnost? Ne morem mimo tega, da se mi ne bi ob živobarvnih fasadah zazdelo, kot da prebivalci ne cenijo lastne arhitekturne dediščine. Da bi jo naj-

raje skrili za »veselimi« barvami.

Z barvno podobo daješ značaj stavbi, a tudi širšemu okolju; v njem ustvariš določeno vzdušje. V času urbanizma moderne je bila barvna shema zelo pomemben del arhitekture. V delavskih stanovanjskih soseskah so barvno shemo sestavili glede na gibanje sonca. Temeljila je na paleti toplih barv, izbranih v odvisnosti od tega, koliko so izpostavljene soncu. Tako so dosegli uravnoteženost, kar je prispevalo k bolj toplemu, sončnemu, prijetnemu občutku v naselju. Do teh rezultatov so prišli preko psihološkega premisleka. Lahko rečemo, da je to odraz nekega časa in da so potrebne spremembe ali prenove, vendar pa mora biti vsaka sprememba narejena zavestno in v skladu s potrebami. Lahko zavestno korigiraš vzdušje in podobo ali stavbo prenavljaš in skrbiš zanjo – to je en pristop. Lahko pa si preprosto rečeš, da ti ni všeč, ker je staro in bi zdaj najraje vse prepleskal, saj so prišli novi časi in z njimi bolj sproščeno življenje. Potem vse odeneš v pisane cirkuške barve ... S tem stavbe izgubijo svoj karakter, so samo še banalne, cenene. Na tak način potem tudi delujejo na človeka – vse se mu zdi ceneno in nepomembno. Tak odnos začne potem prevladovati tudi do okolja. Začneš se ga sramovati, ga ne ceniš več in se počasi izkoreninjaš iz njega. Človek posledično izgubi ljubezen do lastnega okolja in spoštovanja do njegove zgodovine. Druga zadeva pa je modnost. Predvsem v kontinentalni Sloveniji, če smem tako reči, so trenutno priljubljene močne, žareče barve. V živo rumene,

rdeče, zelene in vijolične odtenke barvajo predvsem individualne hiše, ker se jim to zdi malo »in«. Po prenovi ali pa po tem, ko hišo na novo zgradijo, jo oblečejo v te barve. Če to naredi arhitekt v skladu s kompozicijo, uglašenostjo, lahko doseže nek efekt ... Vendar pa ljudje to navadno počnejo po lastni presoji ali po nasvetu pleskarja ali prodajalca barv in s tem dobimo grozljive, celo smešne kombinacije barv. Stare hiše, na primer, ki jih po prenovi pobarvajo v novodobne barve, izgledajo nesrečno, saj jim moderni odtenki ne pristajajo. To je tako, kot da bi staro gospo oblekli v pisana otroška oblačilca (*smeš*) ... Preprosto ne gre. V zadnjem času v Sloveniji opažamo vse več takih posegov, ker je to zdaj pač moderno. Ne vem, od kod je prišla ta moda, verjetno iz Avstrije. O tem je bilo že veliko polemik in člankov, saj predstavlja vsesplošno motnjo v prostoru. No, pri nas na Goriškem se ta moda na srečo še ni tako razširila, a lahko že vidimo nekatere posamezne primere. Eden takih so tiste štiri hiške nasproti MIP-a, ob Kromberški

cesti, na vogalu naprej od Gostilne Komel, ki so vsaka v svoji žareči barvi, kot pri kakšnem čebelnjaku. Mogoče zato, da stanovalec slučajno ne bi pozabil, kje je doma. V tem okolju nekaj takega deluje banalno. So pa tudi dobri primeri ... Ni namreč nujno, da morajo biti vse zgradbe v Novi Gorici bele. Seveda so dovoljeni tudi poudarki v bolj živahnih barvah, vendar pa morajo biti narejeni v skladu z arhitekturnim premislekom: so izjeme in ne smejo prevladati v okolju. Objekt, ki se meni osebno zdi primer dobre prakse, je stavba pri bazenih ob Prvomajski cesti, ki ji ljubkovalno rečemo Močerad. Pri večini prebivalcev sicer zbuja odklonilen odnos, meni pa se zdi eden najlepših primerov sodobne stanovanjske arhitekture v mestu. Dobro ponazarja odnos med barvo in arhitekturo, saj bi z drugačno barvno shemo stavba popolnoma spremenila značaj. Vidi se, da je arhitekt vedel, kaj dela. V vsakem primeru je vsaj do neke stopnje zagotovljena dobra rešitev in polovica problemov odpravljenih, če jo je naredil arhitekt. Smo namreč izšolani

za to ... Če se že s tem ukvarjaš, imaš določeno stopnjo afinitete in občutljivosti za prostor že v sebi. Seveda pa lahko tudi arhitekt naredi neumnost. V naše akte skušamo vpeljati omejitve, a na tak način, da dopuščamo dobrih izjem. Včasih so akti zelo natančno določali, da mora biti streha točno taka ali pa okno točno določene oblike, s čimer je kot obvezno predpisano povprečje, ki ne dovoljuje izjem. To je nesmiselno, ker onemogoča drugačne, kakovostne rešitve. Mi smo šli v drugo smer, da pri predpisih ostajamo pri tem, kar je pomembno za prostor. Torej, ne predpisujemo izgleda, ampak mase, volumna, odnosov polno-prazno, tega, koliko mora biti parcela izkoriščena in tako dalje. V arhitekturo se ne vmešavamo, ampak pustimo, da arhitekt odloča sam. Sem sodi tudi vprašanje barve. Predpostavka je, da se za to izdelava načrt, za katerem stoji premišljena arhitektova odločitev. Toda to so naše, občinske zahteve – zakonodaja tega ne zahteva. Tu je potem tista luknja, kamor padajo razne ekscesne zadeve. ●

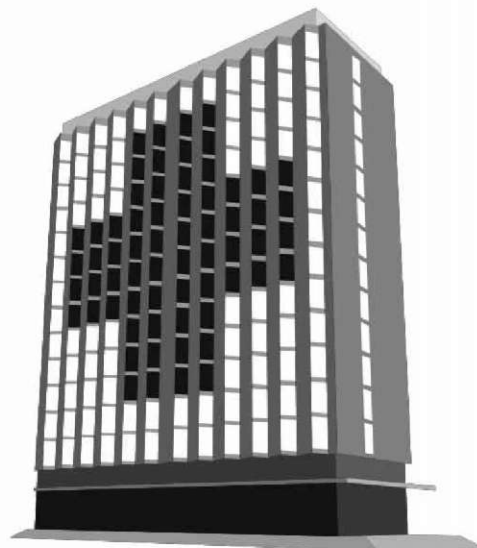
RETROGARDA

NOVA GORICA

Brez naslova I, 2012

Materializacija enigmatičnega miselnega simbola na arhitekturnem slogu socialističnega realizma. simbolično povezovanje preteklosti in sedanosti v prostoru, ki je vzpostavljen na novo in se prepoznava kot nosilec nove goriške identitete. Tudi njegov začetek je v obdobju avantgardnih gibanj zgodnjega 20. stoletja, zato naj nosi njegove simbole.

Brez naslova I je del še neimenovane serije v nastajanju, ki beleži in obeležuje goriško moderno arhitekturo. Nadaljevanje sledi v prihodnjih številkah revije Razpotja.

RETROGARDA. MMXII